

Tekst objęty prawem autorskim

1. Na przełomie lat 1832 -1833 na terenie wilgotnym w pobliżu rozległych, bagnistych terenów w południowo-wschodniej części miasta przy Chausseestrase 22 powstały pierwsze budynki pruskiego ciężkiego więzienia karnego w Sonnenburgu.

Obiekt składał się pierwotnie czteropiętrowego skrzydła północnego na parterze, którego znajdowało się 6 pojedynczych cel oraz 2 podwójne a ponadto warsztaty: ślusarski, blacharski, kuźniczy i stolarski. Na I-III piętrze znajdowało się po 44 cele pojedyncze a na IV 62 pojedyncze cele specjalne o powierzchni 1,5m². Zatem łącznie przygotowano miejsce dla 204 więźniów. Do skrzydła północnego przylegał budynek administracyjny.

W kolejnych latach, zwłaszcza po 1872 roku teren zakładu karnego został rozbudowany. Powstało szereg budynków administracyjnych i mieszkalnych dla pracujących tam funkcjonariuszy oraz szpital więzienny, budynek gospodarczy. Wybudowano także czteropiętrowe skrzydła wschodnie i zachodnie.

2. Kompleks więzienny składał się z: części wewnętrznej, (otoczonej nasypami ziemnymi i ogrodami a także kilkumetrowym murem) w skład której wchodziły trzy skrzydła więzienne, budynek administracyjny, budynek gospodarczy, szpital, kuchnia, pralnia, wozownia (wyposażona w sprzęt przeciwpożarowy) oraz szopa oraz części zewnętrznej składającej się z budynku wejściowego (w którym mieściło się jedno mieszkanie dla wyższego urzędnika oraz dwóch niższych funkcjonariuszy, dom mieszkalny dla dyrektora (po lewej stronie wejścia), dom mieszkalny dla dwóch wyższych urzędników. Ponadto po lewej stronie na zewnątrz obiektu znajdowały się: dwa domy mieszkalne dla ośmiu urzędników, dom mieszkalny dla jednego wyższego urzędnika i duchownego, dwie stajnie, pralnia. Kompleks budynków po tej stronie zamykał dom mieszkalny dla sześciu niższych funkcjonariuszy służby więziennej.

W północnowschodniej części terenu więziennego po stronie zewnętrznej usytuowany był dwupiętrowy budynek sądu – Amstgericht, w którym znajdował się także areszt sądowy, w którym było miejsce dla 12 więźniów. W tej samej lokalizacji znajdowały się ponadto wozownia, szopy, garaż, chlew, obora oraz urządzenia gospodarcze. Pomiędzy skrzydłami wschodnim a północnym znajdował się właściwy dziedziniec spacerowy dla więźniów. Mury zewnętrzne okalał drut kolczasty. W czterech punktach terenu więziennego ustawione były wartownie.

3. Karol Libelt (1807-1875) przebywał w Sonnenburgu od marca do listopada 1846 roku, ostatecznie przeniesiono go do berlińskiego więzienia Moabit, gdzie miał odbywać zasądzoną karę 20 lat pozbawienia wolności. W czasie pobytu w więzieniu w Sonnenburgu napisał kilkadziesiąt listów w języku polskim i niemieckim, głównie do żony, Marii z Szumanów. Zawierają one m.in.: opisy rzeczywistości więziennej i ówczesnych poglądów Libelta. Czytając je, należy pamiętać o ingerencjach cenzury więziennej oraz ostrożności samego autora, który nie chciał ujawniać szczegółów działań spisku i przygotowań powstańczych, a także nadmiernie martwić małżonki swoją sytuacją.